

26.46x34.43	31	עמוד 56	מגזין - גלובס	G	05/05/2011	27143008-5
המדרשה באורני - 100430						

צילום: עיר מלדומ

מבצר המונפור. מסע מים אל ים, לזכר הנופלים מגדוד ההנדסה של אוגדת הצנחנים במלחמת לבנון השנייה

טיול במקום אנדרטה

הנצחה אינה רק טקסים ואנדרטות, היא יכולה לקבל חיים במסלולים ובצעדות. בהצדעה לנופלים ← **גליה גוטמן**

רועי את מותו - והיא משקיפה על הכינרת, בקעת כינרות, הגליל, על הרי הגולן ועד פסגת החרמון. בכוחות משותפים עם יחידת דובדבן, שבט הצופים מכוכב יאיר והמשפחה, התקנו את שביל רועי אל מול כינרת.

סמל רועי דרור היה בן 19 וחצי והספיק לשרת שנה בדובדבן. הוא היה האח הבכור לשלוש אחיות. "אחרי מותו היה לנו ברור שאנחנו ממשכיכים בחיים", אומר אביו. "גייסנו את כל כוחות הנפש, ואמו תחייה

בעקבות האסון חמישה קצינים הועמדו לדין בגין התרשלות וכשלים פיקודיים. "את רועי זה לא יחזיר", אומר אביו. "הוא אהב מאוד לטייל בארבל, וכשהגענו וראינו את יפי המקום היה לנו ברור שנציח את בננו בדרכו, בדרך החינוך שלנו בבית ובצופים. החלטנו לזכור אותו לא בכעס ובטינה, אלא בבנייה ובאהבה לארץ שכה אהב ללכת בשביליה ובנופיה. בנינו מצפור הניצב בנקודה המנציחה בכל יופייה וכאבה את המקום שבו מצא

אחת הדרכים הכי ישראליות להביע כבוד, להצדיע ולזכור את הנופלים היא ללכת בדרכם, לא במוכח המילולי-צבאי אלא פשוט ללכת ברגל, לצעוד ולטייל במסלולים מיוחדים המוקדשים לזכרם. בשנים האחרונות המסורת הזו הולכת ומתגבשת, ועוד ועוד מסלולים, צעדות ומצפורים כאלה יוצאים לדרך, ומגבשים סביבם קהל, ולא רק את משפחתו, את חבריו ואת מכריו של החייל. משנה לשנה מצטרפים עוד אנשים, גם כאלה שכלל לא הכירו את הנופל.

ערב יום הזיכרון ולכבוד יום העצמאות, הנה ארבעה מסלולי טיול ומסע כאלה; והם בפירוש אינם היחידים. המסלולים נולדו מתוך עצב שאין לו סוף, והם מקפל בתוכם טרגדיה שאין משלה, על חיים צעירים שתמו כמעט לפני שכאמת החלו. ועם זאת, המיזמים המיוחדים האלה הפכו למפעלי הנצחה עם חיים ורופק ואהבה גדולה מאוד - לנופלים, לטיולים ולנופי הארץ הזאת.

"החלטנו לזכור את רועי לא בכעס ובטינה, אלא בבנייה ובאהבה לארץ שכה אהב ללכת בשביליה, ובנופיה", אומר אביו יהודה דרור

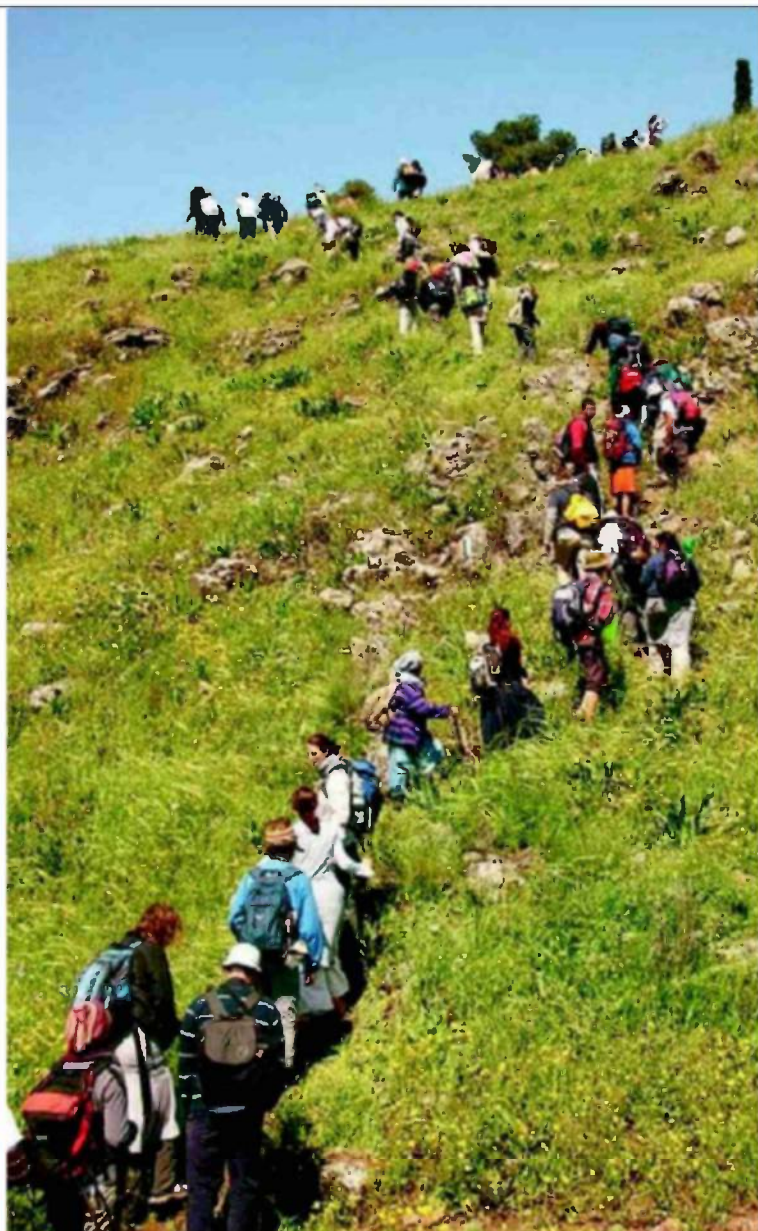
לזכר רועי | שביל אל מול כינרת
כ-18 ביוני 2002, במרחק של כעשרים מטרים מפסגת הארבל, התמוטט רועי דרור, לוחם יחידת דובדבן. "אחרי יומיים רצופים בשטח במסגרת מסע ניווט, רועי וכן זוגו לניווט קיבלו הוראה להגיע לשיא הארבל בתוך שעה", מספר אביו יהודה. "זה היה יום קיץ עם עומס חום כבד, ורועי ניסה לטפס בשארית כוחותיו לפסגה. לרוע המזל, מכשיר הקשר שלהם לא היה תקין והם לא קיבלו את ההורעה על הפסקת הניווט. על-פי העובדות הרפואיות היבשות, רועי הגיע לחוסר מצטבר של שמונה ליטרים מים וקרב ממת חום".

הארבל. במרחק של כ-20 מטרים מפסגת ההר התמוטט רועי דרור

25.14x35.49	32	56	עמוד	מגזין - גלובס - G	05/05/2011	27143027-6
המדרשה באורני - 100430						

**"זו לא נחמה, כי
איך נחמה, אך יש
בוזה סוג של שמחה
ושל זכות. איך לנו
ספר או אנדרטה,
אך יצרנו הנצחה,
שהיא חיה מאוד",
אומרת רעיה אפנר,
אמו של אבי ז"ל**

שביל אבי (למעלה). מאילת ועד למושב שאר ישוב בצפון, שם האנדרטה לזכר 73 חללי אסון המסוקים

צעדת הארבל. לזכר סמל רועי דרום מיוחדת דובדבן

מיס אל ים. המסלול נבחר בגלל קרבתו היחסית לקרב

שביל אבי. לזכר סמ"ר אבי אפנר, מפלוגת החבלה של הנח"ל וחבריו מאסון המסוקים

בחברותות, עם דפי עבודה, הנחיה קבוצתית וריונים, ובכל יום מתלווה למסע מדריך של החברה להגנת הטבע. כותרת העל שלנו היא זהות יהודית וישראלית, והדברים נירונים בצורה פלורליסטית מאוד. כיום רגיל צועדים איתם בין 120 ל-150 איש, ובחול המועד פסח מספרם הגיע ל-400. הלוגיסטיקה של המסע מאפשרת איסוף באוטובוס למקומות שבהם החנו הצועדים את מכוניותיהם, והציור הכבר מתנייע בטנדרים נהוגים בידי מתנדבים. בסוף היום בונים אוהלים, ולעתים לנים בקיבוצים וביישובים שלצדי השביל. ארגון צו פיוס נושא במימון חלק ניכר מהמיזם. "הם פנו אלינו אחרי ששמעו על המסע הפרטי שלנו, שאלו איך ניתן לתרום, והקשר עמם רב שנים", כך אפנר. "קשר הדוק נוסף נוצר עם החברה להגנת הטבע ועם מדרשת אורנים שבה אני עובדת, שם מסייעים לנו לכתוב את כל הטקסטים למסע".

המסע הפרטי שלהם, שסחף במשך השנים אלפים, מתקיים כיום לזכר כל הנופלים באשר הם. "המסע שלנו נולד במקרה, כסוג של עיסוק, וככל הידוע הוא יוצא דופן גם בעולם, משהו שהוא מעל ומעבר למה שהתכוונו אליו", מסכמת אפנר. "זו לא נחמה, כי אין נחמה, אך יש בוזה סוג של שמחה ושל זכות. אין לנו ספר או אנדרטה, אך יצרנו הנצחה שהיא חיה מאוד".

ההשתתפות במסע אבי" (אפשר ביחד) בשביל ישראל היא ללא תשלום, וכל צועד מתבקש להצטייד באוכל ובמים למשך היום

אורך המסלול: תלוי ברצון ובזמן

דוגת קושי: קלה עד קשה, תלוי בקטע שבו צועדים

אינטרנט: www.avi-beshvil-israel.org.il

אך השמועה עשתה לה כנפיים, ועם השנים זה הפך לסוג של מפעל חיים".

המסע שלהם מתקיים לרוב באביב, מסוף פברואר עד סוף אפריל, והוא פתוח לכל מי שיכול ללכת במסלול רגלי שעובר בחלקו בקטעים קשים. מדי שנה צועדים איתם בני כל הגילים, מ-15 עד 77, שהולכים בין 15 לעשרים קילומטרים ביום. ישנה חבורת כל השביל - בעיקר פנסיונרים וצעירים אחרי צבא שיכולים להקדיש את הזמן - ורבים מצטרפים לחלקים מהמסלול או אף ליום אחד. מדי פעם יורדים מהשביל כדי לבקר באתרים מעניינים אחרים, ובשנים האחרונות הם הולכים גם בשביל ירושלים, שנחנך ב-2006.

בכל שנה המסע סובב סביב נושא. "בשנת הקסאמים המסע הוקדש לבגב המערבי ועוטף עזה", מספרת אפנר. "אחרי מלחמת לבנון השנייה התעכבנו על מקומות שנפגעו במלחמה בדגש מרכז ופריפריה. לקראת יום העצמאות ה-60 המסלול חולק לשישה קטעים, וכל קטע הוקדש לעשור בחיי המדינה. בשנה שעברה הלכנו בעקבות הזמר העברי, והשנה הנושא היה 'המשעולים בין רגניה לימינו' - על מאה שנות קיבוץ ועל השפעתו על החברה בישראל".

כל יום מימי המסע מוקדש לזכרם של חללי אסון המסוקים, וכשעוברים באזורים שבהם הם גדלו, מספרים לזכר מי צועדים. את היום מתחילים במעגל בוקר, שלאחריו צועדים בקצב אך עוצרים לארוחות, ובין השעות 10 ו-11 מקיימים סדנת יום בקבוצות קטנות, כדי שהאנשים יוכלו להתערבב ולהכיר פנים חדשות. "זו הסיבה לכך שאיננו מעודדים קבוצות גדולות של מקומות עבודה", אומרת אפנר. "הסדנאות מתקיימות

ילדה בעזרת טיפולים את עומר, כיום בת 6, שמוסיפה רעננות ואושר בבית".

מאז האסון הם מקיימים מדי שנה צעדה בשביל שנסלל לזכרו. הצעדה נערכת בשיתוף רשות הטבע והגנים, תנועת המושבים והמועצה האזורית גליל תחתון. "מספר המשתתפים בצעדה הולך וגדל מדי שנה, ועומר על יותר מ-4,000", אומר יהודה ררוה. "על כן פתחנו כמה שבילים נוספים כדי לאפשר הליכה נוחה במסלול. עבורנו זוהי הדרך הכי חיה והכי חווייתית להנצחת רועי".

השביל (המסומן בכחול) מתחיל במבואה לגן הלאומי ארבל, עובר במצפור רועי, ומשיא הארבל יורד לפארק מחצבת גדוד העבודה אשר על שפת הכינרת

אורך המסלול: כארבעה קילומטרים

דוגת קושי: קלה עד בינונית

הצעדה השנתית לזכרו של רועי נערכת לרוב בין פורים לפסח, אך השנה היא תיערך ביום שישי, 20 במאי

אינטרנט: www.roeedror.com

לזכר אבי | צועדים בשביל ישראל

מדי שנה, במשך חודשיים תמימים, צועדים רעיה ויוסי אפנר בשביל ישראל. הם מתחילים באילת ומסיימים במושב שאר ישוב בצפון, שם ניצבת האנדרטה לזכר 73 חללי אסון המסוקים, בהם בנם של רעיה ויוסי, סמ"ר אבי אפנר, מפלוגת חבלה והנרסה של הנח"ל. האסון אירע ב-4 בפברואר 1997, כשאבי היה בן 21 וחצי, על סף סיום שירותו הצבאי. "הרעיון ללכת בשביל ישראל נולד כמה שנים אחר כך מתוך רצון להנציח את הבן שלנו ואת חבריו, שנפלו באסון", אומרת אמו. "זה התחיל כמסע אישי,

24.45x33.54	33	56	עמוד	מגזין - גלובס	G	05/05/2011	27143046-7
המדרשה באורני - 100430							

שביל אבי. רעיה יוסי אפנר, ההורים השכולים, צועדים מדי שנה במשך חודשיים תמימים. משנה לשנה מצטרפים עוד ועוד משתתפים

הרשות לפגישה עם תת־אלוף רמי בן־אפרים, מספר סלמאן אברודוכון, אז מנהל אגף חינוך והדרכה ברשות הטבע והגנים (כיום מנהל אגף קשרי חוץ ברשות). "כל־כך התלהבתי מרעיון השביל שהציג, שבאותו הרגע כבר ראיתי בדמיוני המוני מטיילים בשביל. בתוך שבוע היה השביל מוכן על־גבי מפה, עם הסברים על כל האתרים שבו".

מצפור טייסת העמק הוקם על דרך נוף הכרמל, כ־2.5 קילומטרים מצפון מערב לקרן הכרמל (המוחרקה). במקום ניצבת אנדרטה הכנויה משני גושי אבן מוארכים ומלבניים הצמודים לקרקע, שצורתם וכיוונם תואמים את מסלולי ההמראה של שדה התעופה הצבאי רמת דוד. מכאן אפשר להשקיף על התחנות הבאות בשביל – בסיס רמת דוד, גבעות שיח' אבריק ופסלו של אלכסנדר זייד, ועד תל שמרון, שם נמצא בית הקברות של נהלל.

בסמוך למצפור הותקן חניון מטיילים לזכרו של ליאור הררי, עם ספסלים ועם שולחנות אבן הניצבים בין טרשים וחוסים בצלם של עצי החורש הטבעי, המדגישים את ערכי הטבע והנוף שלאורך השביל.

המסלול: אורכו הכולל של השביל הוא כ־24 קילומטרים, ויש בו קטעים המתאימים לטיולים ברגל, באופניים, ברכב רגיל או ברכב שטח. המסלול מתחיל במצפור טייסת העמק (שביל המסומן בשחור 4126), נפגש בקרן הכרמל עם שביל מסומן באדום 4226 הפונה מזרחה מהכרמל, עד לחציית כביש 70 בגשר תת־קרקעי. שם מתחיל שביל מסומן בכחול 4105 (מהשומר הראשון לאסטרונואט הראשון) שעולה בכיוון צפון מזרח, עובר דרך אנדרטת השומר הראשון, פונה דרומה ואז מזרחה דרך כפר יהושע ותחנות רכבת העמק, ומשם בכיוון צפון מזרח לבסיס רמת דוד אל עבר מושב נהלל, ועד לקצהו המזרחי, שבו נמצא תל שמרון.

דגת קושי: בינונית־קשה

אינטרנט: www.emek-tour.org.il/innerpage.asp?new=370

יעוד משהו לפיו: ראוי להזכיר מיזם נוסף, לזכרו של יוסי יפה בן מושב חירות, שנהרג בפברואר 1977, כאשר הג'יפ שבו נסע עלה על מוקש. מאז נפילתו של יפה, באתם ימים מוכ"ל תנועת המושבים, מקיימת חטיבת בני המושבים, בשיתוף קק"ל וגופים אחרים, מפעל ייחודי לזכרו. במסגרת המפעל, המתקיים מדי חול המועד סוכות, עוסקים תלמידי כיתות ט' עד י"ב של החטיבה בפריצת שבילים ובסימונם, בשיפוץ אנדרטאות, בטיפוח אתרי טיול ונוף, ובטיולים והדרכה באזורים שונים, בכל שנה באזור אחר.

מדריכים מוסמכים, מאהל מאורגן והקפצות אינטרנט: www.bedarkam.org.il

מהשומר הראשון

ב־27 במארס 2000 צלל מטוס F16 לים, ושני טייסיו נהרגו. "כמפקדם לשעבר של הטייסים, פניתי למשפחותיהם כשנה אחרי האירוע וביקשתי רשות להנציח את זכרם", סיפר לימים תת־אלוף רמי בן־אפרים, כיום נספח צה"ל בסינגפור. "הסתובבתי עם עוד קצין צעיר מטייסת העמק, שממנה המריאו השניים – רב סרן יונתן בגין וסרן ליאור הררי ז"ל – וחיפשנו נקודה שנוכל להביט ממנה על המסלולים בבסיס ברמת דוד, שאליהם הם לא חזרו מטיסתם האחרונה".

בשנת 2006, כשבן־אפרים כבר היה מפקד בסיס רמת דוד, נחנך אתר מצפור טייסת העמק. שנה אחר כך, בהיותו ראש להק כוח אדם בחיל, גמלה בלבו ההחלטה לצקת תוכן שיחבר את אירוע נפילת הטייסים לשורשים של הארץ הזו. כך, בעצה אחת עם רשות הטבע והגנים, המועצה האזורית עמק יזרעאל, המועצה לשימור אתרים וגופים נוספים, נולד שביל חדש, "מהשומר הראשון לאסטרונואט הראשון", המתחיל במצפור טייסת העמק, מחבר בין אתרים היסטוריים רבי חשיבות, ומסתיים בתל שמרון שבנהלל, שם קבורים האסטרונואט הישראלי הראשון, אלוף משנה אילן רמון, ובנו, סרן אסף רמון.

"באחד הערבים בשנת 2007 הזמין אותי מנכ"ל

הולכים מים אל ים, בדרכם

ב־9 באוגוסט 2006, בעיצומה של מלחמת לבנון השנייה, איבד גדוד ההנדסה של אוגדת הצנחנים במילואים תשעה מלוחמיו. זה היה בקרב בכפר דבל, שנצרב בתודעה כאחד מהרגעים הקשים במלחמה. זמן קצר אחר כך איבד הגדוד לוחם נוסף. "אחרי הטראומה חזרנו כל אחד לעיסוקיו, אך בער בנו הרצון להנציח את הנופלים ואת אהבתם הגדולה לטבע, ולתת ביטוי לרעות ולחברות שחלקנו עמם", אומר שמוליק רגב, יו"ר עמותת "בדרכם" שהקימו חיילי הגדוד.

לזכר חבריהם בחרו בגדוד בהנצחה דרך הרגליים במסלול "מים אל ים" המיתולוגי, שמתחיל באכזיב ומסתיים בכינרת. "המסלול נבחר בגלל קרבתו היחסית לקרב, ומתוך מחשבה על השילוב הישראלי כל־כך בין טיולים ומלחמות", כך רגב. "ביום בהיר אפשר לראות ממנו בנקודות מסוימות את הכפר דבל. עם זאת, רצינו שהוא לא יהיה נורא קרוב לאזור ההתרחשות".

במסלול מים אל ים הלכו דורות של מטיילים, עוד מימי תנועות הנוער, אך הוא מעולם לא הוכשר כשביל מסודר. "בשאיפה להפוך את המסלול לטרק ישראלי דוגמת טרקים ארוכים בחו"ל, התחלנו בסימון שבילים לאורכו, ובסיועם של טירוני צה"ל, החברה להגנת הטבע וחברי תנועות הנוער נפרצו שבילים צדדיים כדי לאפשר לטיילים בני כל הגילים ללכת במסלול ואף לרכוב בו על אופניים", מספר רגב. "מיסוד השביל, סימונו והתקנת חניונים לאורכו נעשים כולם בהתנדבות, ואנחנו רואים בכך אקט חינוכי. לאחרונה אף הוצאנו מהורות הנצחה של מדרוך איכותי לשביל".

הם החלו במסורת של פעילויות בשביל באוקטובר 2006, ובפסח האחרון ארגנו לראשונה מסע לאורכו של כל המסלול וכל אחר הזמן ללכת כפי יכולתו ורצונו. "החברים שלנו הגיעו מכל הארץ, מאילת ועד הגולן, מקיבוצים ומהתנחלויות, רווקים ונשואים, עם ילדים ובלי, וכך גם הצועדים שבאו להשתתף. אנחנו מקווים להפוך את המסע למסורת, ונמצאים בקשר עם מדריכים מהצופים. חשוב לנו שההולכים ידעו מי היו הנופלים שלהם מוקדשים המסע והשביל, ויזכרו את הקרב. זוהי הדרך שלנו לחלוק להם כבוד. לא רצינו אנדרטה. רצינו משהו חי, ואנחנו מקווים שהמיוס יהפוך למזכרת לכל הערכים שפעם קידשנו".

אורך המסלול: אורכו הכולל של השביל 65 קילומטרים. ניתן ללכת את כולו (כארבעה ימים) או קטעים ממנו. מפת סימון שבילים מס' 2 (הגליל העליון). המסלול כמלואו מתואר בספר "הולכים מים אל ים" בהוצאת יד בן־צבי, שהוקדש לזכרם של עשרת הנופלים לפרטים על הספר ראו בקישור הבא:

www.ybz.org.il/?CategoryID=245&ArticleID=2580#

דגת קושי: קלה עד קשה

הצעדה השנתית מתקיימת בחול המועד פסח, עם

מהשומר הראשון עד האסטרונואט הראשון. מצפור טייסת העמק

צילום: אורי, באדיבות עמותת תיירות בעמקים